

ACC. N:R M. 9720:1-9.

Landskap: Småland
Härad: Västra
Socken: Hultsjö m. fl.
Uppteckningsår: 1945

Upptecknat av: Joh. Sjögren
Adress: Lönsåsa, Hultsjö
Berättat av: Densamme
Född år 1883 i Hultsjö

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hemmets förhållande.

L.u.F. 49.

ACC. NR M. 9720:1

L . U . F . 49

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

HEMMETS PRYDNADER

Såsom svar på ovanstående fråga kan jag upplysa att lövning förekom allmänt i hemmen sommartid.

1./ LÖVNING. Däntillfällen som mest förekom att det lövades i hemmet var särskilt i min trakt, först och främst till Pingst, om nu lövet var utslaget till dess, ty då ansågs att det var så varmt att man kunde som det sädes, bära ut elden, varvid den stora spisen vitkritades /kritades igen/ för sommaren, och friskt löv insattes i spisen, vidare insattes vanligen av det nyspruckna lövet in i vasar på byråar och bord. Var det så att lövet ej hunnit spritta ut till pingsten, fick vanligen en enrisbuske tjänstgjöra i stället för löv.

De tillfällen som mest förekom att det lövades i hemmen, och särskilt på min trakt, var vid pingst och midsommar, men det förekom också att man före pingsten tog in kvistar som skulle slå ut till pingst, särskilt sälgkvistar togs in i rummen som skulle slå ut till påsksöndagen och till påsk, men den allmänna lövningen var som ovan nämnts, till pingst och midsommar. Det löv som användes var alltid då björklöv, och det som då först lövades var alltid den stora öppna spisen, och det var såm ovan nämnts alltid till pingst, ty då ansågs att då malkades sommaren och att det redan blivit så varmt att man kunde reda sig utan värme i rummet, varför alltid den öppna spi-

sen kritades igen samt sattes hela spisen full med björklöv, om då lövet var utspruttet i annat fall fick en enruske tjänstgjöra, även spiselhällen kläddes med antia eller löv, men till midsommar fick i alla fall enriset kastas ut, ty då var ju alltid lövet färdigt, och spisen ersattes då med nyutslaget björklöv, men det förekom även att sådana personer som ägde annat lövslag till sitt förfogande, såsom ask och lönlöv även använde dessa lövslag till lövningen.

2/. GOLVET. Att golvet vid vissa tillfällen beströddes förekom ofta på min trakt. Vid jul t.ex. beströddes alltså i äldre tider med halm, samt vid andra högtidliga tillfällen, såsom begravningar högtidligheter beströddes golven alltid med enris, någon enstaka gång även med sand, men detta var inte ofta, som detta förekom, likaså var det lövet, ty det ansågs att det klubbade fast vid golvet så att det blev svårt att tvätta av, vad surningen av golvena beträffar, så skedde det vanligen varje lördag, men till större helgdagar skurades vanligen litet nogare, så var det i mitt hem i min barndom, och det var så överallt i min trakt i äldre tider.

Mattor användes även, och de som mest användes var s.k. trasmattor och då alltid hemvävda men användes ej i vardagslag, utan lades på golvet vid särskilda högtidliga tillfällen såsom vid begravningar och bröllop, jul pingst påsk och midsommar etc.

3/. VÄGGPRYDNADER. I äldre tider pryddes väggarna med någon sorts tapeter som

ACC. N:R M. 9720:3.

- 6 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

uppsattes endast till helger och andra högtidligheter, företrädesvis till julen och när så högtiden var till ända togos dessa ner och rullades ihop för att förvaras till nästa högtid, dessa tapeter voro ganska lätta att sätta upp, och ta ner ty när de sattes upp fästades de fast på väggen med s.k. skopliga, vidare uppsattes till julen s.k. juldukar eller bonader men dessa uppsattes inte på väggarna utan i taket vanligen framme vid gavelfönstret över stora bordet. Och det berättas från Anaseboda Fröderyd, att för omkring 90 år sen, en man som hette Peter Johansson alltid satte upp en duk i taket i sin stuga varje julafton, och när han hade spikat upp sin duk alltid gick ut och hörde när de andra i byknappade fast sina dukar. När man började att tapetsera rummen för att låta tapeterna hänga fast, kan jag ej med bestämdhet inte säga, men i min trakt var det omkring början av 1800 talet som tapeterna kommo i mera allmänt bruk, men huru dessa tapeter såg ut kan jag ej ge någon upplysning om, men någon har berättat att att de flesta voro blommiga och ganska färggranna.

På en herrgård som heter Hallsnäs i Ramkvilla har jag hört berättas om att det skall finnas någon gammal tapet, som kallas gyllenläderstapet, men hurdana dessa äro kan jag ej upplysa om på grund av att jag ej har sett den, men det påstås att de skall vara mycket gamla. Såsom upplysning kan nämnas att den nuvarande ägaren heter

Nämndeman Joel Hallert Hallsnäs Rankvälla.

Vidare pryddes väggarna i denna trakt med tavlor, dessa föreställde för det mesta Kristusbilder, såsom kristi korsfästelse, uppståndelsen, himmelsfärden, kristi dop, uppväckandet av Lazarus, m. fl. vidare fannus tavlor som föreställde Jungfru Maria med Jesusbarnet, Jesus välsignar barnen o. s. v. I mitt hem hade vi i min barndom en tavla som föreställde mannens och kvinnans ålarar, från barndomen, med början från ett års ålder sedan trappvis uppåt 10, 20, 30, 40, 50, vilket ansågs för medelåldern, sedan gick trappan nedåt med 60, 70, 80, 90, och hundra som slutsiffra, allt i illustrationer med lämpliga bilder, med barnet sprudlande av liv och lust, och hundraåringen som en ynklig och skinn torr gubbe eller käring. Vidare användes tavlor med bibelspråk, dessa tavlor voro merendels av tjock papp, med nedpressade bokstäver, vanligen bronserade, bibelspråken voro korta, och till text användes, Herren är min herde, Förtro dig åt Gud Herren hjälper, Bed och arbeta m. fl. Föröfrigt voro tavlorna svartlackerade. Vilken tid man började att pryda väggarna med tavlor, kan jag ej med bestämdhet säga, men seden är av gammalt datum, troligen redan i mitten av 1700 talet åtminstone på min trakt. Inköpen av tavlor skedde vanligen av sådana som gick omkring och sålde sådana, samt vid resor till städerna o. s. v.

4/. BORD och SKÅPPRYDNADER. Att dukar användes till borden är en sed som är av

ganska gammalt datum, men användes inte till vardags, utan förekom endast vid högtider, företrädesvis vid jul, Påsk, Pingst, midsommar, samt vid andra större högtidliga tillfällen. Några dukar för olika högtider förekom ej förr i tiden inom familjen, och de dukar som användes var å huvudsak henvävda linsedukar eller s. k. drälldukar vanligen vita, fast någon gång på senare tiden även kulörta, dukarna tillverkades alltid hemma i familjen, men det hände även att det gick omkring försäljare, som sålde en sorts något ruinnare dukar, och dessa var vanligen mönstrade med någon sorts blom eller rosenmönster, och ansågs då för litet finare och bättre än de vanliga drälldukarne /hemmadrällen/ och lades på endast vid särskilt högtidliga tillfällen. Några särskilda skåpprydnader har inte använts i min trakt.

Någon särskild för bordet vid de vanliga högtiderna såsom vid jul påsk pingst och midsommar förekom vanligtvis inte, utan man lade på de vanliga vita dukarna, deremot pryddes borden vid begravningar med förutom den vita drällduken, med små buketter av myrten, samt kvistar av myrten instuckna här och var i duken, likadant var det vid bröllop. Vid barn dop förekom ej några dekoreringar.

5/. SPISAR. De spisar som i min trakt förekom voro alltid stora öppna spisar i de ganska stora rummen, men det förekom även på något ställe att det kunde finnas en kakelyga i något rum, särskilt om det var ett s. k. bättre hem med många rum i.

ACC. NR M. 9720:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vidare användes på många ställen järnkamin, en fyrkantig sådan, med endast ett hål för ringarna, den stod på fura något utåtböjda fötter, vilka voro försedda med björmliknande tassar, samt stod på släta golvet framför den stora spisen med röret uppstucket i skorstenspipan. I min hustrus hem i Lövs Rankvilla användes i hennes barndom en sådan kamin, men denna var placerad på bänken i den stora öppna spisen, men när så kokspisarna gjorde sin entre i slutet av 1800 talet togs den bort, och har sedermera blivit sönderslagen eller försäld till skrot.

6/. BELYSNING. De belysningsanordningar som förekommo i äldre tider var av ganska primitiv art. I mitt färföräldrahem i Knutstorp i Bäckaby, omtalar min far att till jularna särskilt, då det kom handverkare, såsom skräddare och skonakare till hemmet fick min far jämte syskon sitta och lysa handverkaren med särskilt utspäntade stickor, och för att de skulle lysa bra fick man skara av glöden i en bland, och för detta ändamål hade den som lyste alltid en kittel eller ganna] stor gryta fylld med vatten framför sig att skara av stickan i. Var det så att man hade hunnit stöpa sina talgljus till julen, togs alltid ett sådant i bruk i stället för trästickan. När sedan lysoljan blev mera allmän blev det bättre, fast lamporna voro av ganska primitiv art, i mitt hem hade vi i min barndom en lampa som var tillverkad av bleckplåt, i form av en upp och nedvänd tratt, och pipen var försedd med veke av

hopsnoda bomullstrådar, och till sådana lampor kunde man också använda s.k. rovolja, men sedermera kom ju så småningom lampor av glas, till såväl olje behållare som glas att sätta över lågan.

I detta sammanhang kan nämnas att i hembygdsgården i Fröderyd finnes en sådan gammal blecklampa med sex pipor uti, den har tillhört den gamla kyrkan i Fröderyd och var der placerad i sakristian, den har lyst med rovolja, men riktigt kan jag ej bestämma dess ålder, men den nya kyrkan byggdes omkring mitten av 1800 talet /men förstördes genom åskeld natten mellan den 3 o 4 de aug. 1943/ så ovannämnda ljuskrona måste ha varit i den gamla kyrkan redan i början av 1800 talet.

7/.BLOMMOR. Att i äldre tidersätta levande blommor i vaser förekom inte mycket man satte för det mesta konstgjorda sådana i någon vas som köptes av någon som gick omkring och sålde, och då var det vanligen till någon helj t.ex. jul, och sådan fick dessa blommor tjäna hela året och mer till. Min hustru omtalar att det var så i hennes hem, och att hennes mor inte började att sätta in avskurna blommor i vaser förrän omkring 1850 talet, och hennes hem var i Lövså Rankvilla. Hon berättar vidare att hennes mor hade krukblommor i fönstren, och dessa blommor, voro i huvudsak peladonier, murgröna, samt en sort som kallades koralträd eller krusiania, en växt med rätt krusiga stora krusiga blad, samt små flammiga blommor, hela trädet luktade

ganska friskt när man rörde vid det.

I mitt hem i Hultsjö, hade min mor i min ungdom, även köpta papperåblommor i vasor men senare under min uppväxttid tog även hon in avskurna blommor i sina vasor åt minstone till söndagarna om sommaren, och såsom krukväxt hade hon gycklor/petunia/pelargonier, och myrten, de senare var dock de förnämsta, men hon hade även en sort som kallades balsamin.

Pelargonierna sattes alltid med sticklingar s.k. avläggare, dessa fick man vanligen av sina grannar, men det var ej alls uteslutet att man helt enkelt stal avläggare från varandra, och detta ansågs vara det allra bästa för att få blommorna att trivas, och detta sätt tillämpas än i dag på min trakt rätt allmänt.

8/. Några andra prydnader som använts i hemmen förutom de ovan nämnda, förekom ej på min trakt, utom vid jul ty då var det ju en särskild högtid. I mitt hem förekom alltid att far till julen flätade en ljuskrona av halm, den virades ganska hårt och formades till en stor ring, vari gjordes hål för ljusen, sedan den var färdig hängdes den upp i taket i en haspa framme vid gavelnönstret, efter att i några år ha använt halm, övergicks till en krona av tallris, men gjordes likadant som halmkronan fast det blev flera lju i den, när sedan far ombyggde huset, och det blev bättre om utrymmet så övergicks till julgran, och det var i regel så i varje hem på min

ACC. N:R M. 9720:9. - 18 -

trakt. Förrävarande använder vi i mitt nuvarande hem såsom julprydnad /och har gjort i många år/ en båge av trä eller metall i fönstren försedd med sex till åtta julgransljus i, samt julgren, och el.ljus.

Lönåsa Hultsjö i juli 1945

Jon. Sjöquist.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV